

CARPE DIEM: BALKANSKA TRKA S EVROPSKIM VREMENOM

Ako istovremeno sa odlukom o prijemu Hrvatske i Turske u EU ne bude utvrđena dinamika i definisan proces pridruživanja čitavog zapadnog Balkana, njegova evropska budućnost biće dovedena u pitanje za duži vremenski period, a ceo Mediteran će se suočiti s opasnošću sopstvene "balkanizacije"

Za LIMESplus govori *Đani De Mikelis*, član Evropskog parlamenta i direktor Instituta za međunarodnu politiku IPALMO

I posle niza tragičnih događaja koji su obeležili poslednju deceniju 20. i početak 21. veka, pitanje – kako će deo prostora nekadašnje Jugoslavije u budućnosti biti organizovan – i dalje je otvoreno. I sve su opcije moguće – da se nastave dezintegracioni procesi i nastane još nezavisnih država i da započnu procesi integracije. Moguće su, čini se, i jednostrane odluke koje po pravilu predstavljaju uvod u katastrofu. Samo država zajednica Srbija i Crna Gora, danas, po nekim analitičarima ima najmanje dva problema nalik nekadašnjim – Crnu Goru i Kosovo, a u pesimističnijoj varijanti – dakle, računajući Vojvodinu i Sandžak – najviše četiri.

Evropa, međutim, poručuje da oni koji žele da budu njen deo moraju da prihvate integracije.

Postoje li u aktuelnim događajima paralele sa zbivanjima koja su prethodila raspadu bivše Jugoslavije; šta bi za region u celini, za trajno i održivo rešenje kosovskog problema, a onda i za evropske perspektive čitavog zapadnog Balkana i Srbije i Crne Gore značila dezintegracija državne zajednice; ima li Evropa odgovor na pitanje kako rešiti ili bar ne povrediti postojeće eruptivne centre na njenom terenu i koliko je on uslovljen onim što istoričari zovu "evropskim paradoksom" – da kad se Amerikanci umešaju i hoće da "zapovedaju" strah i žurba zavladaju Evropom, kao što zavladaju i kad hoće

da se povuku?

O ovim i drugim pitanjima za **LIMESplus** govori gospodin Đani De Mikelis, poslanik u Evropskom parlamentu i direktor italijanskog Instituta za međunarodnu politiku IPALMO.

DE MIKELIS: Uoči usvajanja unilateralnih deklaracija o nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, Italija se zalagala za očuvanje Jugoslovenske federacije, ali ne u titoističkom ili komunističkom smislu, već u smislu zadržavanja jedne integrisane strukture koja bi evoluirala u pravcu konfederacije ili komonvelta u okviru kojeg bi se republike članice u različitim formama, na bazi demokratskih principa, zadržale na okupu. Dakle, bili smo protiv dezintegracije za koju je bilo jasno da može biti pogubna i podržavali smo stav koji su tada zastupale BIH i Makedonija predlažući takođe neku vrstu evolucije prethodne državne strukture, uz očuvanje određenog stepena integracije među republikama.

Isto tako, pre nego što su dve republike bile priznate, kad je još izgledalo da je hrvatsku krizu moguće rešiti, pripremili smo jedan dokument kojim smo predlagali da se Bosna uzme kao model za rešavanje problema i da se formula koja je u njoj bila primenjena, kao u multietničkoj republici, primeni u celoj federaciji uz dodatnu suštinsku zaštitu etničkih i verskih manjina. Ukratko, tražili smo da Hrvatska zaštititi prava srpske manjine u Krajini, Slavoniji i drugim oblastima, a da takozvani ostatak federacije zauzvrat povuče vojsku. U isto vreme smatrali smo da taj model treba da se primeni na sve manjine u svim republikama kako bi se i u budućnosti izbegla intervencija vojske – misleći, pritom, i na Bosnu, Crnu Goru, Kosovo i druge.

Drugim rečima, mi smo se zalagali za norme uspešno sprovedene u pokrajini Južni Tirol. Jer, ni Italija nikada nije priznala secesiju Južnog Tirola niti mešanje Republike Austrije, ali je kroz raspravu sa Austrijom, vođenu pod nadzorom UN i uz intervenciju Evropske komisije, prihvatila paket mera zaštite i garantovanja prava nemačkoj, to jest austrijskoj manjini u toj pokrajini za koji smo smatrali da može da bude prihvaćen i u slučaju manjina u bivšoj Jugoslaviji. Pri čemu je u pregovorima između Hrvatske i Slovenije s jedne i ostatka federacije s druge strane, ovoga puta trebalo da posreduje EZ. Naravno i u slučaju Južnog Tirola je samo potpisivanje sporazuma bilo tek početak dugog puta koji je trajao dvadesetak godina, ali je na kraju ipak pređen i problem je rešen.

Taj predlog, međutim, nije prihvaćen, primenjeni su drugi principi i počelo je klanje sa svim posledicama koje i danas opterećuju region. I sada smo stigli do poslednjeg čina u kojem i posle eksplozija u Hrvatskoj, BIH i na Kosovu imamo iste probleme. Ja i danas ponavljam taj isti predlog jer smatram da je to rešenje relevantno i u sadašnjoj situaciji iako ga je, naravno, s obzirom na posledice koje je ostavilo prethodnih deset godina, danas mnogo teže primeniti.

LIMESplus: *Koliko su izvesne nove krize na prostoru Državne zajednice Srbija i Crna Gora?*

DE MIKELIS: S obzirom na činjenicu da se u vremenu pred nama kalendari razli -

čitih mogućih kriza međusobno prepliću – jer je 2005. odlučujuća godina za status Kosova i jer se srpsko-crnogorski odnosi razvijaju tako da je referendum predviđen za 2006. godinu sve izvesniji – može se pretpostaviti da će to preplitanje dovesti do nove krize i do nastavka procesa dezintegracije. Zato stvari treba rešavati brzo. Što s jedne strane dodatno otežava, a s druge zapravo olakšava situaciju – jer se čovek, kad se nađe na ivici provalije, odlučuje i za ono što bi inače teško ili uopšte ne bi uradio kad bi imao više vremena za razmišljanje.

Najzad, kao što smo govorili, uoči raspada Jugoslavije, tako i sada smatramo da bi kao dodatni motiv za mirno rešavanje postojećih sporova trebalo koristiti perspektivu ulaska u EU jer ona za ljude koji u većini ovde žive loše, znači i perspektivu poboljšanja uslova života. Uz to, pošto je reč o teškim i dugotrajnim problemima, smatramo da njihovo rešavanje zahteva i jaku volju Evrope koju ona, čini se, nema – ili ne pokazuje – je dovoljno jasno. Kao što je nije pokazivala ni tokom svih prethodnih godina, kolebajući se i na početku jugoslovenske krize i u toku hrvatskog i bosanskog rata i na Kosovu i prizivajući tom svojom kolebljivošću SAD da se uključe. I mada su se SAD svakako uključivale i iz svog interesa, to ne menja činjenicu da bez njih ne bi bilo Dejtona ili intervencije na Kosovu, kao ni činjenicu da se Evropa sve vreme dvoumila i bila kolebljiva.

U tom smislu, meni danas ne izgleda korisna ni odluka Brisela o takozvanom dvostrukom koloseku za pridruživanje Srbije i Crne Gore koju je na kraju svog mandata predložio komesar Evropske komisije Kris Paten. Pored ostalog, problem te odluke je što se o njenim mogućim posledicama uopšte nije razgovaralo i što i ona, zapravo, izgleda kao još jedan pokušaj Evrope da opere ruke od svih velikih problema.

Konačno, postoji još nešto u pomenutom kalendaru što ne treba zaboraviti. To je činjenica da za Evropu 2005. znači i godinu u kojoj će Brisel posle decenije i sukcesivnog geografskog proširivanja Unije finalizovati pripreme za završnu fazu tog procesa. Tada će se razmatrati i priključenje Turske i, kao nekad u Mastroitu kad su određeni uslovi i termini za ulazak istočnoevropskih zemalja, definisati plan aktivnosti za narednih 15, a možda i 20 godina kojim će se odrediti granice EZ, odnosno, maksimum njenog proširivanja i termini za prijem preostalih članica.

Nepotpuna Evropa bez Balkana

LIMESplus: *Sledeće godine biće razmatrano i uključivanje Hrvatske koja bi trebalo da bude primljena u EU zajedno sa Rumunijom i Bugarskom. Vaša teza je, međutim, da istovremeno treba odrediti plan i "tajming" ulaska ostatka zapadnog Balkana u EU, jer bez toga postoji rizik da ovaj deo za duži vremenski period ostane izvan procesa evropskih integracija?*

DE MIKELIS: Ukoliko integracija zapadnog Balkana bude odložena za period posle

priključenja Turske, time, po mom mišljenju, zaista postoji rizik da te zemlje u dužem periodu ostanu izvan Unije. Pored ostalog i zato što se u Evropi mogu proširiti ideje koje već postoje – da je i onako priključeno mnogo država i da dalje proširenje nema smisla. A pošto sam pojam Balkan inače asocira na nered, konfuziju, kaos i kriminal, rizik da ne bude prihvaćen postaje realan i ne treba ga zanemariti.

LIMESplus: *Neretko ste isticali da je strateški cilj Italije da se integriranjem celog Balkana u EU prvo ostvari ravnoteža između istočnog i zapadnog Balkana, a potom i ravnoteža u odnosu na takozvanu Baltičku Evropu, jer izolacija balkanske enklave i da - lje učvršćuje pozicije Nemačke i tako, u geopolitičkom smislu, Italiju može da potisne na periferiju.*

Šta zapravo podrazumeva taj koncept? Koliko je on realan zbog različitih istorijski nasleđenih "skrivenih" interesa ili namera o vođstvu "velikih sila" unutar Evrope, tojest, s obzirom na odnos snaga unutar EU i na sadašnju geopolitičku "konfiguraciju" samog Balkana?

DE MIKELIS: Italija je vitalno zainteresovana za kompletiranje EU i za nas je Evropa koja u svom sastavu nema ceo Balkan nepotpuna, disharmonična i nestabilna jer za-država pored sebe goruće probleme koji nas direktno pogađaju. Dakle, naš je interes da zahtevamo da se istovremeno kada i o Hrvatskoj i o Turskoj, odlučuje i o ostalima jer to za nas znači sigurnost da će nakon godina potrebnih za rešavanje ekonomskih, političkih i drugih pitanja, krajnje uređenje Evrope biti uravnoteženo. I da će, što je posebno važno, biti prihvaćen i Jadranski region.

Mi, dakle, ne možemo dozvoliti da Jadransko područje ostane nestabilno, dok oblast Baltika postaje srce i gravitacioni centar Evrope. To nosi rizik da se Evropa koncentriše prema severu, a da se ceo Mediteran proglasi za područje nereda, sukoba, ilegalnih migracija i trgovine, pa i terorizma. Otuda je naš prvorazredni geopolitički imperativ da ukážemo na taj rizik, da objasnimo da probleme čitavog regiona i kalendar za njihovo rešavanje treba sagledavati i definisati u toj perspektivi i da to uradimo 2005. godine jer, to je godina u kojoj će se pred ovim regionom, pred nama i pred Evropom, naći dve opcije. Povoljna, koja podrazumeva hvatanje u koštac sa problemima i njihovo rešavanje i nepovoljna – u kojoj ćemo praviti izbor među postojećim problemima, i teže ne rešavati, opredeljujući se tako, zapravo, za nastavak nereda i kriza u ovom delu Evrope.

Naravno, uslov za to da ovaj deo Evrope dobije svoje mesto i vreme na kalendaru pridruživanja je izgradnja stabilnog uređenja. To znači i definisanje statusa Kosova, rešavanje pitanja granica, prava manjina, pitanja Crne Gore itd. Jer, u Evropu se ne može uvesti teritorija koja nema stabilno uređenje, niti joj se može priključiti ostatak nečega što više ne postoji, ili nešto što još ne postoji. Istovremeno, to znači da uprkos veli-

razume da su sledeći meseci odlučujući i da je važno da na vreme počne rešavanje problema kako se sutra ne bi našao u još gorjoj situaciji. To je rizik da ovaj deo Evrope bude zapostavljen i završi na evropskom slepom koloseku sa koga je posle teško izaći.

Uz to, da bi se Italija više angažovala na rešavanju tih problema, a time i na realizaciji vlastitih interesa i da bi mogla ubediti Brisel da uzme u obzir njene predloge, ona mora u Beogradu da ima kredibilne sagovornike i partnere za to. Kao što i sama Srbija na svojoj političkoj sceni mora da ima bar jednu stranu nedvosmisleno i ubedljivo zainteresovanu za tranziciju prema demokratiji. Tu se više ne radi samo o ulasku ili neulasku u EU, već o riziku da stvari krenu u pravcu koji odgovara samo onima koji su izgledali pobedeni posle pada Miloševića. Kao što se i u slučaju Haga ne radi samo o poštovanju ili nepoštovanju zahteva Tribunala, već i o tome – da li Milošević i Šešelj zapravo vladaju iz zatvora ili ne, i da li se demokratija ili međunarodna prava i obaveze mogu uzimati ili ispunjavati kad kome odgovara, ili ne.

Naravno, treba pritom da se razgovara i sa Albancima sa Kosova, sa Crnom Gorom, pa i Makedonijom, ali polazna tačka je svakako Beograd. Ako u njemu nema kredibilnog i pouzdanog sagovornika, ako nema neophodne političke stabilnosti i jasnog evropskog opredeljenja, onda je besmisleno i s drugima razgovarati o tome.

U Beogradu nije potrebno dugo boraviti da bi se razumelo da ponovo vlada situacija kakva je već postojala u srpskoj istoriji, da su još na delu jake iracionalnosti, da četiri godine posle Miloševićevog pada, partije koje su bile na njegovoj strani zamalo nisu uspele da osvoje većinu u Parlamentu, da one u suštini uslovljavaju sadašnju vlast i da tome doprinosi i neslaganje među takozvanim demokratskim snagama. Pa i da je problem Haga postao instrument, ne samo unutrašnje politike, nego i instrument za sve one koji spolja nemaju interes da se problemi ovde reše. Jer, kao što je na unutrašnjem političkom planu dovoljno zakačiti se za hašku priču i dobiti glasove na izborima, tako je s druge strane dovoljno reći kako "ovi" i dalje prave nered, neće da se urazume i da saraduju sa Hagom, pa da se zaključi da je zato bolje ostaviti ih po strani.

Dakle, mnogo je toga uslovljeno i prouzrokovano pre svega situacijom u Srbiji i ona, zapravo, pruža argumentaciju i crnogorskoj vlasti i suštinski određuje ne samo katalog problema, nego i njihovih mogućih rešenja. I kad u svemu tome predsednik Državne zajednice Svetozar Marović ukaže na poteze Srbije koji slabe zajednicu, kad premijer Crne Gore Đukanović najavljuje referendum o osamostaljenju pozivajući se i na saradnju sa Hagom, kad predsednik Srbije Boris Tadić izjavi da Vlada Srbije treba da padne i da treba ponovo da se glasa, kad Crnogorci odbiju izbore za Parlament Državne zajednice – situacija se samo dalje komplikuje. Time se povećava rizik izazivanja neke vrste negativne lančane reakcije koja prouzrokuje dalju dezintegraciju i tenzije kakve smo već videli u Preševu, kod Albanaca u Makedoniji, kod Srba na Kosovu a jednog dana možemo to videti i kod Albanaca u Crnoj Gori ili opet kod svih naroda u i dalje vrlo rovitoj Bosni koju bi, čini se, mogla da zapali i najmanja varnica te vrste.

Prevaziđen Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope

LIMESplus: *Ekonomsko povezivanje i razvoj balkanskog regiona sve češće se ističu kao najbrži put njegove integracije. Da li mislite da ekonomski razvoj ili investicije zaista mogu da spreče neki eventualni novi kolaps?*

DE MIKELIS: Sigurno je da je ekonomski razvoj u uslovima sadašnje političke nestabilnosti nemoguć, da investicije koje bi mogle da dođu neće doći i da neće biti učinjeno sve ono što bi moglo ili trebalo da bude učinjeno. To znači i da teritorijalne ili geografske prednosti regiona ostaju neiskorišćene i da se njegovi interesi i njegova ekonomska budućnost i dalje organizuju negde izvan njega i zapravo mu se ispostavljaju kao diktat spolja. S druge strane, pošto je došao momenat odluke i trenutak da se preuzme rizik za izmenu *statusa quo*, jasno je i da je za to potrebna preovlađajuća volja na svim stranama.

Ja sam, inače, jedan od onih koji smatraju da bivše jugoslovenske republike treba međusobno što više – i ne samo ekonomski – da sarađuju jer je apsurdno promovisati integraciju sa Evropom, a istovremeno se na drugom planu zalagati za dezintegraciju. Drugim rečima, ako neko želi sve da unese u Evropu, nije jasno zašto pre toga mora u paramparčad da razbije nešto drugo i zašto insistira na problemima za koje zna da će biti prevaziđeni "minut" posle integracije. Ne tako što će biti rešeni nekim čarobnim štapićem, nego tako što će se uvođenjem celog tog područja u Evropu na njega automatski primenjivati evropski standardi koji pre svega promovišu dijalog i saradnju.

No, uprkos tome, mislim da bi zbog specifičnosti, odnosno, prirode i dugog trajanja problema, brže i efikasnije rešenje za centralnu zonu zapadnog Balkana, možda ipak bila unija Srbije, Crne Gore i Kosova. To znači da bi Kosovu trebalo dati istu institucionalnu stvarnost i autonomiju kakvu je imalo u vreme Tita kada je po statusu bilo blizu Crnoj Gori, Hrvatskoj i drugim republikama, uključujući i Srbiju, ali uz insistiranje na demokratskim principima i suštinskoj zaštiti manjina. I s tim što bi odmah nakon donošenja takve odluke celu Uniju trebalo uvesti u Evropu – čime bi, siguran sam, za najviše deset godina, svi problemi bili prevaziđeni.

Štaviše, ako je sada i oko toga nemoguće postići saglasnost Srba i Albanaca na Kosovu ili Srbije i Crne Gore, bolje je odlučiti se i za tri samostalne države koje bi tako odmah bile uvedene u Evropu, nego nastaviti ovu "priču" bez kraja, a sa mnogo žrtava.

Naravno da se meni može prigovoriti da je jednom Italijanu lako da to kaže i sutra se vrati u Rim, umesto da u Srbiji živi sa posledicama jedne takve odluke, ali mislim da smo zaista stigli do poslednjeg čina i da se moramo suočiti s njegovom suštinom. A to suočavanje zahteva i punu pažnju zemlje kao što je Italija.

U svakom slučaju, ja ću posle posete Beogradu predložiti ministru inostranih poslova Italije da se odmah sastane s novim evropskim komesarom Benitom Ferrero-Valdner,

kako bi se dogovorili o zajedničkom pristupu Italije i Austrije ovom pitanju. Mislim da to neće biti problem, jer ona kao bivši ministar spoljnih poslova Austrije, ima poseban senzibilitet za ovo područje i dobro razume njegove potencijale i teškoće. A pošto i Austrija i Italija imaju određene probleme s Hrvatskom i njen ulazak u EU sagledavaju u svetlu problema čitavog regiona.

Čini mi se da je moguće da se dogovori zajednički pristup, i da se Briselu jasno kaže da Hrvatskoj treba otvoriti put ka Evropi unutar jednog sveobuhvatnog paketa koji u dužem vremenskom periodu rešava probleme šireg prostora – uključujući i Albaniju.

Istovremeno, Italija i Austrija bi trebalo da zahtevaju da Evropa preuzme na sebe obezbeđivanje svih resursa koji su potrebni da bi se to olakšalo. Kako političkih, u smislu pune političke i diplomatske pažnje, tako i ekonomskih – o kojima takođe imam konkretan predlog koji ću uskoro saopštiti u Briselu. Najzad i ljudskih resursa – u smislu oživljavanja kontakata među pripadnicima civilnog društva, umetnicima, intelektualcima i građanima uopšte. Jer, tih kontakata je sve manje i sada zapravo imamo jedan svet podeljen na parčice koji međusobno ne komuniciraju, u čije pojedine delove političari iz drugih delova ne odlaze, kojima nedostaje kulturna razmena i saradnja i među kojima nema dijaloga o važnim pitanjima koja se posredno ili neposredno tiču svih – i posebno o onim nepopularnim, ali neizbežnim odgovorima na njih.

LIMESplus: *U više navrata govorili ste da je interes Italije da se usmeri ka Jadranu i usredsredi na Jadransku magistralu i koridor Bar-Beograd koji bi otvorio nove veze ka Rumuniji i Ukrajini a luku Bar učinio konkurentnom Solunu. Da li su to ti ekonomski resursi koje treba iskoristiti i koje ćete predložiti Briselu i kako to da, s obzirom na taj geopolitički interes o kojem govorite, Italija već sada nije ekonomski, odnosno, investiciono prisutnija u ovom regionu?*

DE MIKELIS: Pre svega, Italija treba da traži reviziju Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope koji više ničemu ne služi. On je prosto prevaziđen pošto se Rumunija i Bugarska nalaze na pragu ulaska u EU i pošto je Hrvatska na putu ubrzanog pregovaranja o pridruživanju i mogla bi da postane članica Unije 2008. ili 2009. godine.

To znači da Pakt za stabilnost treba sada da koncentrišemo na zapadni Balkan i Bosnu, i moramo da uložimo više novca na tu "kartu". I to opet kroz instrumente koji bi bili definisani kao priprema za pridruživanje i koji bi se primenjivali u sklopu opštih mehanizama uključivanja u EU. Tako bi se, s jedne strane, građanima tih zemalja pokazalo da je zahvaljujući evropskoj perspektivi i to, ne kroz deset godina, nego odmah, moguće poboljšati život i s druge strane bi se zadovoljio interes same Evrope. Odnosno, omogućilo bi joj se da zaokruži svoj plan proširivanja i zaključi svoj prostor kao harmoničnu i uravnoteženu organsku celinu.

Konkretnije, jedna od prvih stvari koje bi u okviru toga trebalo uraditi je promena postojećeg mreže transevropske mreže puteva koja je, uprkos svim nedostacima, ovih da-

na ipak obnovljena. I mada je to još uvek virtuelna mreža koja potiče još iz Miloševićevog doba, na tu virtuelnost će sutra da se troši stvarni novac. Reč je pre svega o koridoru VIII koji je Amerika osmislila kao zaobilaznicu oko tadašnje Srbije pod sankcija - ma i koji bi neki eventualni smisao mogao da ima tek za 50 ili 100 godina pošto ta - mo, osim kozjih staza i puteljaka, trenutno ništa drugo ne postoji.

A upravo u ime tog virtuelnog koridora u nacrtu mreže saobraćajnica zapostavljena je Jadranska magistrala koja bi trebalo da bude prioritet broj jedan - što je i bila dok nije izbio rat između Crne Gore i Hrvatske koji ju je izbrisao sa evropske mape. Takođe je preskočena osa Bar-Beograd koja bi se račvala sve do Rumunije i dalje ka Ukra - jini i mogla da bude alternativa solunskoj luci i za koju je Italija isto vitalno zaintere - sovana. Kao što bi trebalo da bude i Državna zajednica Srbija i Crna Gora, pošto luku Bar sada koriste jedino šverceri cigareta.

Bio sam pre dve godine i video kako umesto svih dobrih i važnih stvari za Medi - teran, pa i celu Evropu, koje bi u toj luci mogle da se urade, tamo stoji samo dvade - setak brzih srebrnih glisera koji prenose cigarete i kako, dok mi pričamo prazne priče o virtuelnim putevima i politički definisanim saobraćajnicama, profitiraju oni koji se ba - ve ilegalnom trgovinom. S druge strane, uz osu Bar-Beograd bi bilo lakše držati zajed - no i Srbiju i Crnu Goru, dok se u suprotnom Crna Gora okreće na drugu stranu, oži - vljava nelegalna trgovina i onda se ponovo rađaju te famozne granice koje postaju ne - probojne i uvek dobar razlog za sukobe.

Razgovarale: Slađana Madžgalj-Žakula i Adele Mazzola